

Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai

Toma Birmontienė

Socialinių mokslų (teisė) daktarė

Mykolo Romerio universiteto profesorė

El. paštas: t.birmontiene@mruni.eu

Įvadas

Teisėjo įgaliojimų neliečiamumo garantija, apimanti ir teisėjo atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindus, yra viena iš esminių teisėjo nepriklausomumo principo sudedamųjų dalių¹. Teisėjų nepriklausomumo garantijos yra plačiai analizuojamos Konstitucinio Teismo doktrinoje, jos tapo ir Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarimo svarbiausia problema. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas ne tik apibendrina, bet ir naujai formulavo konstitucinės doktrinos nuostatas, kurios ne tik skatina diskusijas dėl teisėjo įgaliojimų nutraukimo – teisėjo atleidimo iš pareigų ar teisėjo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka konstitucinių institutų santykio, jų turinio interpretavimo, taikymo perspektyvų, bet ir sudaro galimybių plačiau pažvelgti į esmines teisėjo, vykdančio teisingumą, nepriklausomumo garantijas, konstitucines intitucijas, užtikrinančias, kad teisėjų atleidimas (pašalinimas) iš pareigų netaptų politinio populistinio proceso dalimi.

I. Teismo ir teisėjo nepriklausomumas kaip esminė teisingumo vykdymo sąlyga

Konstitucinio Teismo doktrinoje teismo nepriklausomumas ir nešališkumas yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga². Tik nepriklausomas teismas, kurio tei-

- 1 Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad viena iš teisėjo nepriklausomumo, įtvirtinto Konstitucijoje, garantijų yra jo įgaliojimų trukmės garantija (*inter alia*, 1995 m. gruodžio 6 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2020 m. rugsėjo 2 d., 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai).
- 2 Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas kaip būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga plėtota daugelyje Konstitucinio Teismo aktų ir išliko vienu svarbiausių teisėjo ir teismo

sėjams garantuojamas jų įgaliojimų trukmės neliečiamumas, gali būti laikomas vykdančiu teisingumą taip, kaip reikalauja Konstitucija³.

Teisminės valdžios nepriklausomumas gali būti suprantamas kaip apimantis ir teismo, kaip teisminės institucijos, ir teisėjo nepriklausomumą. Teismų, teisminės valdžios nepriklausomumo principo koncepcija ir jos reikšmingumas istoriškai siekia XVIII amžių⁴.

Teisminės valdžios nepriklausomumas yra esminis teisinės valstybės principo elementas, be kurio demokratinė valstybės sąranga negalima. Teisminės valdžios nepriklausomumas yra svarbus ir valdžių padalijimo, ir jų pusiausvyros garantas. Teismų nepriklausomumui ypatingą dėmesį skiria tarptautinės organizacijos – Jungtinių Tautų Organizacija, Europos Taryba ir kt. Teismų nepriklausomumui analizuoti skirta daug tarptautinių organizacijų dokumentų, studijų⁵.

Nacionalinės teisinės sistemos ypatumai lemia tam tikrus savitus teisminės valdžios, *inter alia*, nepriklausomumo garantijų bruožus, juos aiškinantis aktuali yra ir teismų nepriklausomumo doktrina, plėtojama tarptautinių teismų, *inter alia*, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ir ESTT)⁶, Europos Žmogaus Tei-

nepriklausomumo tikslų. Konstitucinis Teismas, *inter alia*, 2008 m. gegužės 28 d. nutarime šią nuostatą aiškino ir kaip reiškiančią teisėjo ir teismų pareigą, kylančią iš Konstitucijoje (*inter alia*, jos 109 straipsnio 2 dalyje, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą.

- 3 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2020 m. rugsėjo 2 d., 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai. 2010 m. birželio 30 d. sprendimas.
- 4 Pažymėtina, kad Montesquieu veikalė *De L'Esprit des Loix* (1748) pagrindė valstybės valdžių, taip pat ir teisminės, atskyrimo doktriną. Anglijos teisėje teismų nepriklausomumo principas kildinamas iš 1701 m. Sosto paveldėjimo akto nuostatos, nustačiusios monarcho valdžios ribojimus atleidžiant teisėjus iš einamų pareigų. Teisminės valdžios nepriklausomumo istorinėms ištakoms priskirtina ir 1787 m. JAV Konstitucija, joje įtvirtinti valdžių padalijimo – jų atskyrimo ir pusiausvyros principai.
- 5 *Inter alia*, Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijos *Basic Principles on the Independence of the Judiciary* (40/32 ir 40/4146); Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiklos efektyvumo ir atsakomybių“ CM/Rec(2010)12; Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studijos: *Report on the Independence of the Judicial System Part I: Independence of Judges* (12–13 March 2010) (CDL-AD(2010)004); *Report On the Rule of Law* (25–26 March 2011) (SDL-AD(2011)003); *Draft Report on the Freedom of Expression of Judges* (CDL (2015)025); Venecijos komisijos nuomonės: *On Amendment to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal Poland* (CDL-AD(2016)001); *On the Act on the Constitutional Tribunal* (14–15 October 2016) (CDL-AD(2016)025); *Venice Commission Compilation of Venice Commission Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice of 1 July 2015* (CD-PI(2015)002).
- 6 Kaip antai Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-64/16 *Associação Sindical dos Juizes Portugueses* (EU: C:2018:117); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-216/118 *Minister for Justice and Equality (PPU)* (EU: C:2018:586); Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (Didžioji kolegija) 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Commission v Poland*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje C-192/18 *Commission v Poland*.

sių Teismo (toliau – ir EŽTT), jurisprudencijoje⁷, nes interpretuojamos problemos neretai yra ne tik nacionalinių, bet ir globalių teismų nepriklausomumą veikiančių tendencijų padariniai.

Teismo ir teisėjo nepriklausomumas – susijusios sąvokos, ir tik užtikrinus teismo ir teisėjo nepriklausomumą galima kalbėti apie nepriklausomą teisimą, visavertę nepriklausomą teisminę valdžią. Be teisėjo nepriklausomumo nebus nepriklausomo teismo ir *vice versa*. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau ir Konstitucinis Teismas) suformavo plačią teismo ir teisėjo nepriklausomumo doktriną, kurioje teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos aiškinamos kaip viena kitą lemiančios⁸, teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra privilegija, o viena iš svarbiausių konstitucinių teisėjo ir teismo pareigų⁹.

Taigi, nors teisėjo ir teismų nepriklausomumo sąvokos glaudžiai susijusios ir yra neatskiriamos, jos gali būti savarankiškai aiškinamos. Interpretuojant teismo *nepriklausomumo principo turinį* galima skirti teismo nepriklausomumo *objektyvųjų* ir *subjektyvųjų* aspektus¹⁰. Teismo nepriklausomumo principas negali būti įgyvendinamas be atitinkamų garantijų sistemos. Gali būti skiriamos *išorinės* ir *vidinės* teismo *nepriklausomumo principo garantijos*. ESTT teismų nepriklausomumo principą kildina iš Europos Sąjungos teisės nuostatų¹¹ ir, *inter alia*, 2019 m. birželio 24 d. sprendime *Europos Komisija prieš Lenkiją*¹², remdamasis, *inter alia*, anksčiau suformuota jurisprudencija¹³, jį interpretuoja kaip teismų išorines ir vidi-

- 7 *Inter alia*, Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Baka v. Hungary*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Wille v. Lichtenstein*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *Bryan v. United Kingdom*.
- 8 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d. nutarimai.
- 9 Tai, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą, yra svarbi doktrininė nuostata, ne kartą pakartota Konstitucinio Teismo aktuose, *inter alia*, 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d., 2015 m. sausio 14 d. nutarimuose.
- 10 Objektivusis aspektas – tai reikalavimas, kad egzistuotų kvalifikuotas teismas; subjektyvusis aspektas suprantamas kaip asmens teisė, kad jo teisės ir laisvės būtų ginamos nepriklausomo teisėjo, nes be nepriklausomo teismo ir teisėjo jos negali būti tinkamai apginamos. Plačiau žr.: Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) *Compilation of Venice Commission Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice of 1 July 2015 (CD-PI(2015)002)*; *Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges (CDL-AD92010)004*.
- 11 *Inter alia*, Europos Sąjungos sutarties 2, 19 straipsniai, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (47 straipsnis).
- 12 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)*.
- 13 *Inter alia*, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-64/16 *Associação Sindical dos Juizes Portugueses (EU: C:2018:117)*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-216/18 *Minister for Justice and Equality (PPU.EU:C:2018:586)*.

nes nepriklausomumo garantijas¹⁴, akcentuodamas teismo ir teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo garantijų svarbą.

Konstitucinis Teismas oficialiąją konstitucinę teisminės valdžios nepriklausomumo doktriną¹⁵ formuoja daugelyje nutarimų ir sprendimų¹⁶. Teismų ir teisėjų nepriklausomumo garantijų sistema yra formuojama aiškinant, *inter alia*, Konstitucijos preambulės, Konstitucijos 5, 30, 31, 109, 112, 115, 116, taip pat ir 52 bei 135 straipsnių nuostatas.

Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje išskirtini, be kita ko, tokie teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų aspektai: institucinis ir finansinis nepriklausomumas; teisėjų procesinis nepriklausomumas; teisėjų imunitetas; teisėjų materialinės ir socialinės garantijos; *teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas*, kurio vienas iš esminių elementų yra ir teisėjo atleidimo (pašalinimo) iš pareigų garantijos.

II. Konstituciniai teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai

Viena iš svarbiausių teisėjo nepriklausomumo garantijų – jo įgaliojimų trukmės neliečiamumas lemia ne tik teisėjo karjeros tęstinumą, bet ir tai, kad teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais¹⁷. Konstitucinio

- 14 Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje *išorinės* teismų nepriklausomumo garantijos suprantamos kaip reikalavimas, kad atitinkama institucija savo funkcijas vykdytų visiškai autonomiškai, jos nesaistytų jokie hierarchijos ar pavaldumo ryšiai, ji negautų jokių nurodymų ar įpareigojimų, būtų apsaugota nuo išorinio poveikio ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jos narių (t. y. teisėjų) nepriklausomam sprendimų priėmimui ir turėti įtakos jų sprendimams (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)*, 72 punktą). *Vidinės* teismų nepriklausomumo garantijos yra susijusios su teismo nešališkumu, reikalavimu vienodai atsiriboti nuo bylos šalių ir jų atitinkamų interesų, susijusių su nagrinėjamos bylos dalyku; šis aspektas reikalauja objektyvumo ir jokio suinteresuotumo bylos baigtimi nebuvimo, išskyrus siekį, kad ginčas būtų išspręstas griežtai laikantis teisės, nesukeliant abejonių dėl teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)*, 73 punktą).
- 15 Konstitucinė teismų nepriklausomumo doktrina buvo analizuojama, pavyzdžiui, BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 3 (31), p. 240–263.
- 16 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai, 2009 m. gegužės 15 d., 2014 m. kovo 10 d., 2015 m. sausio 14 d., 2016 m. gegužės 16 d. sprendimai.
- 17 Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo, taip pat Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje teisėjų nepašalinamumo principas aiškinamas kaip kylantis iš teisėjų

Teismo 1999 m. gruodžio 22 d. nutarime, aiškinant teismų ir teisėjų konstitucines nepriklausomumo garantijas, pabrėžiama, kad įstatymais nustatant teisėjų *paskyrimo, paaukštino, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų tvarką*, t. y. reglamentuojant jų profesinės karjeros klausimus, negalima pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo. Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas yra ir viena iš pagrindinių konstitucinių teisėjo nepriklausomumo garantijų, interpretuojamų ir Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarime.

Teisėjų įgaliojimų trukmė yra skirtinga, tai lemia ir teismų sistemos ypatumai. Tik Konstitucinio Teismo teisėjo karjera yra ribojama konstitucine devynerių metų kadencija¹⁸, kitų teismų sistemų teisėjai įgaliojimus gali vykdyti iki jiems sulaukus 65 metų, šį amžiaus cenzą reglamentuoja ordinarinė teisė – Teismų įstatymas¹⁹, Konstitucinis Teismas netiesiogiai vertino tokią teisėjų karjeros amžiaus ribą, *inter alia*, formuojant ordinarinio teismo teisėjo, sulaukusio 65 metų amžiaus, įgaliojimų pratęsimo doktriną²⁰.

Konstitucinis *teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo principas* suponuoja ir tai, kad teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais. Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų atleidimo iš pareigų (t. y. įgaliojimų nutrūkimo) pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais²¹. Konstitucijoje nėra *expressis verbis* minimi administraciniai teismai, bet šių teismų teisėjams yra taikomos analogiškos konstitucinės teisėjų nepriklausomumo garantijos, taikytinos bendrosios kompetencijos teismų teisėjams²², išskyrus pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad pagal Konstituciją teismai, vykdančys teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne

nepriklausomumo principo, kuris yra neatsiejamas nuo teisinės valstybės principo, teisėjų laisvei nuo bet kokio išorinio poveikio ar spaudimo būtinos tam tikros garantijos, padedančios apsaugoti asmenis, kuriems pavesta užduotis priimti teismo sprendimus, kaip antai nepašalinamumo garantijos (*inter alia*, ESTT 2018 m. liepos 25 d. sprendimo byloje C-216/18 PPU *Minister for Justice and Equality* 64 punktas); teisėjai gali būti atšaukti iš pareigų laikantis atitinkamos tvarkos, jei jie nebetinkami pareigoms, *inter alia*, dėl šiurkštaus pažeidimo (ESTT 2019 m. birželio 24 d. sprendimo byloje C-619/18 *Komisija prieš Lenkiją* 76 punktas). Europos Žmogaus Teisių Teismas savo jurisprudencijoje aiškindamas, ar teismas yra nepriklausomas Konvencijos 6 straipsnio požiūriu, vertina ir tai, kaip teisėjai skiriami ir kaip jie atleidžiami iš pareigų (*inter alia*, 2005 m. kovo 3 d. sprendimas byloje *Brudnicka ir kiti prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 54723/00; 2013 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Oleksandr Volkov prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 21722/11; Didžiosios kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Guðmundur Andri Ástráðsson prieš Islandiją*, peticijos Nr. 26374/18).

18 Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalis.

19 Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 57 straipsnio 1 dalis. Pažymėtina, kad šiame straipsnyje yra numatyta ir galimybė skirti asmenį teisėju dvejim metams.

20 Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas.

21 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas.

22 Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas.

vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų²³.

Konstitucinis Teismas teisėjo *įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantijų doktriną* formavo sprenddamas, *inter alia*, dėl Respublikos Prezidento dekretų, Seimo nutarimų, kuriais teisėjai įvairiais pagrindais buvo atleidžiami iš pareigų, atitikties Konstitucijai (*inter alia*, Europos žmogaus teisių konvencijos atskiroms nuostatoms), *inter alia*, kai Aukščiausiojo Teismo teisėjas buvo atleidžiamas iš Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų dėl to, kad buvo skiriamas Konstitucinio Teismo teisėju²⁴, kai Aukščiausiojo Teismo pirmininkas nebuvo Seimo nutarimu atleistas pasibaigus jo įgaliojimų laikui²⁵, kai teisėjas buvo netinkamai atleidžiamas iš Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko pareigų²⁶, kai teisėjas, 5 metams paskirtas apylinkės teismo teisėju, pasibaigus tam terminui buvo atleistas²⁷, taip pat dėl teisėjų atleidimo iš apygardos teisėjo ir apylinkių teismų pirmininkų pareigų dėl to, kad savo poelgiu pažemino teisėjo vardą²⁸, taip pat ir dėl Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimo iš pareigų dėl to, kad *savo poelgiu pažemino teisėjo vardą*²⁹.

Teisėjo teisė kreiptis į teismą, ginčijant jo atleidimo teisėtumą, kaip viena iš esminių teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo nepriklausomumo garantijų, buvo plačiai analizuojama Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime, pabrėžiant tokios teisės *absoluitumą*³⁰.

- 23 Konstitucinis Teismas išskyrė tris šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje egzistuojančias sistemas: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai. Šios konstitucinės doktrinos nuostatos buvo ne kartą pakartotos Konstitucinio Teismo nutarimuose, *inter alia*, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2010 m. birželio 6 d., 2022 m. balandžio 15 d. nutarimuose
- 24 Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas.
- 25 Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas.
- 26 Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas.
- 27 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas.
Ši konstitucinė problema plačiai nagrinėjama Vytauto Sinkevičiaus straipsnyje, žr.: Teisėjo atleidimas iš pareigų: konstitucinės doktrinos teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2 (120), p. 93–119.
- 28 Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d., 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimai.
- 29 Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarimas.
- 30 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas.
Konstitucinis Teismas šiame nutarime pabrėžė, kad pagal Konstituciją teisėjas, kaip ir bet kuris kitas asmuo, manantis, kad buvo nepagrįstai, neteisėtai atleistas iš pareigų, turi teisę dėl savo pažeistos teisės gynimo kreiptis į teismą; ši jo teisė yra absoliuti, jos negalima apriboti arba paneigti.

Teisėjų įgaliojimų nutrūkimo doktrinos raidos aspektu svarbi yra ir viena iš pirmųjų konstitucinės justicijos bylų (Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas³¹), kurioje buvo analizuojami įstatymo nustatyti Aukščiausiojo Teismo likvidavimo ir funkcijų pasikeitimo padariniai, kilę vykdant teismų reformą, kurie, kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, yra netapatūs, todėl ir jų teisinės pasekmės teisėjų kadencijos nutrūkimo aspektu yra skirtingos, jos turi būti grindžiamos teisėjo įgaliojimų trukmės garantijomis, tik taip bus užtikrinamas teisėjo nepriklausomumo principas³².

Konstituciniai teisėjo *įgaliojimų nutrūkimo pagrindai* (taip pat ir skyrimo į pareigas tvarka) skiriasi atsižvelgiant ne tik į skirtingas teismų sistemas, bet ir į tos pačios, t. y. bendrosios kompetencijos teismų sistemos, ypatumus. Bendrosios kompetencijos teismų sistemos teisėjai yra skiriami ir atleidžiami iš pareigų skirtingai (Konstitucijos 112 straipsnis), išskirtini Aukščiausiojo Teismo ir Apeliacinio teismo pirmininkai ir teisėjai, jų skyrimo ir atleidimo iš pareigų tvarka, nustatyta Konstitucijoje yra sudėtingesnė. Pagal Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalį Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu; pagal šio straipsnio 3 dalį Apeliacinio teismo teisėjus skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų skyrimo ir atleidimo (išskyrus pašalinimą iš pareigų apkaltos tvarka) procese dalyvauja Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Teismų įstatyme³³ reglamentuojama konstitucinės teisėjų savivaldos institucijos – Teisėjų tarybos sudarymo tvarka ir kompetencija.

31 Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas.

32 Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas buvo priimtas byloje Nr. 27/94 pagal pareiškėjo – 1/5 Seimo narių grupės prašymą ištirti 1994 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo“ 2 straipsnio ir šio įstatymo priėmimo tvarkos atitiktį Konstitucijos 111, 115, 116 straipsniams, 69 straipsnio 3 daliai.

Šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas susidūrė su vykdomos teismų reformos padariniais: vykdant teismų sistemos reformą, 1994 m. gegužės 31 d. buvo priimtas naujas Teismų įstatymas, o 1994 m. birželio 15 d. – kitas įstatymas, pagal kurio nuostatas veikiantis Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turėjo būti panaikinamas, o jo veikla ir šio teismo teisėjų įgaliojimai nutraukiami 1994 m. gruodžio 31 d. Spręsdamas šio teismo teisėjų įgaliojimų nutraukimo klausimą Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Aukščiausiojo Teismo likvidavimas ir funkcijų pasikeitimas yra netapatūs reiškiniai, jų teisiniai padariniai skirtingi. Aiškindamas Konstitucijos 115 straipsnyje nustatytus teisėjų atleidimo pagrindus jis priėjo prie išvados, kad teisėjų įgaliojimai negalėjo būti nutraukiami nepasibaigus jų kadencijai, išskyrus minėtame Konstitucijos straipsnyje nurodytus pagrindus, todėl pripažino ginčijamą įstatymo nuostatą prieštaraujančia Konstitucijai (jos 115 straipsnio 2 punktu). Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisėjo nepriklausomumas turi būti realiai garantuojamas, taip pat garantuojant ir teisėjo įgaliojimų trukmę.

33 Teismų įstatymo III skirsnis, *Teisėjų taryba. Įstatymas paskelbtas: Žin. 1994, Nr. 46-851, i. k. 09410101STA0001-480; Nauja įstatymo redakcija nuo 2002-05-01: Nr. IX-732, 2002-01-24, Žin., 2002, Nr. 17-649 (2002-02-20).*

Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai yra ir skiriami, ir atleidžiami iš pareigų skirtinga, nei kad kitų teismų sistemų teisėjai, tvarka (Konstitucijos 103 straipsnio 1, 2 dalys). Jų skyrimo (ir pašalinimo iš pareigų apkaltos tvarka) procese Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija Teisėjų taryba nedalyvauja³⁴. Pagal Konstituciją ji apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu³⁵.

Pažymėtina, kad *atleidimo iš pareigų kaip teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindas* gali būti įvairus, pagal Konstitucijos 115 straipsnio nuostatas³⁶ teisėjas gali būti atleidžiamas iš pareigų savo noru (115 str. 1 p.), pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (115 str. 2 p.), dėl sveikatos būklės (115 str. 3 p.), išrinkus į kitas pareigas arba jo sutikimu perkėlus į kitą darbą (115 str. 4 p.), savo poelgiu pažėminus teisėjo vardą (115 str. 5 p.); kai įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis (115 str. 6 p.).

Pagal Konstitucijos 108 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, *inter alia*, kai: pasibaigia įgaliojimų laikas (108 str. 1 p.); jis miršta (108 str. 2 p.); atsistatydina (108 str. 3 p.); negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės (108 str. 4 p.); Seimas jį pašalina apkaltos proceso tvarka (108 str. 5 p.).

Konstitucinės teisėjo *įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo nepriklausomumo garantijos* ypač aktualios, kai siekiama *nutraukti teisėjo įgaliojimus*, atleisti (pašalinti) teisėją iš pareigų dėl neigiamai vertinamų teisėjo vykdomų įgaliojimų. Vienas tokių įgaliojimų nutrūkimo pagrindų – jei teisėjas kaltinamas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, taip pat paaiškėjęs, jog padarytas nusikaltimas, – teisėjo *pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka* (Konstitucijos 74, 108, 116 straipsniai). Ji gali būti taikoma, *inter alia*, Konstitucinio Teismo Pirmininkui ir teisėjams, Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkams ir teisėjams³⁷.

34 Konstitucinis Teismas 2005 m. birželio 2 d. nutarime suformulavo doktriną, pagal kurią Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu (Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas).

35 Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas.

36 Teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai yra nustatyti Konstitucijos 115 straipsnyje. Šiame straipsnyje nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais: 1) savo noru; 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; 3) dėl sveikatos būklės; 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą; 5) kai savo poelgiu pažėmino teisėjo vardą; 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai“.

37 Pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkalta gali būti taikoma ne tik Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo pirmininkams ir teisėjams, bet ir Respublikos Prezidentui ir Seimo nariams.

Konstitucijoje minimi ir kiti teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai, be kita ko, siejami su neigiamu teisėjo įgaliojimų vykdymo vertinimu – *teisėjo atleidimas iš pareigų savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą* (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas), Konstitucijos 115 straipsnio 6 punkte taip pat nustatyta, kad teisėjai atleidžiami iš pareigų, *kai įsiteisėja juos apkaltinęs teismo nuosprendis*. Pažymėtina, kad šiame Konstitucijos straipsnyje įvardyti teisėjo atleidimo pagrindai (atvejai) taikytini tik bendrosios kompetencijos (taip pat administracinių teismų) teisėjams. Šie teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindai ir pats atleidimo procesas turi panašumų, formaliai vertinant, nusikaltimo padarymas visada bus vertinamas ir kaip poelgis, žeminantis teisėjo vardą. Pats sudėtingiausias teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindas ir procesas – teisėjo *pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka* skiriasi visais aspektais, taip pat ir padariniais, nors apkaltos pagrindai (turinys) iš esmės apima ir teisėjo vardo pažeminimą.

Taigi, bendrosios kompetencijos teismų teisėjų ir pirmininkų, atsižvelgiant į teismų instancines grandis, atleidimo iš pareigų konstituciniai pagrindai gali būti skirtingi – teisėjo *pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka* ir *teisėjo atleidimas iš pareigų savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą*, taip pat ir įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui.

Konstitucinio Teismo Pirmininkas ir teisėjas *gali būti pašalintas iš pareigų tik apkaltos proceso tvarka* esant Konstitucijoje įvardytam apkaltos pagrindui (pagrindams), kuris, manytina, turėtų apimti ir poelgius, žeminančius teisėjo vardą.

Taigi, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo pirmininkų ir teisėjų įgaliojimai esant nepalankiam teisėjų įgaliojimų vykdymo vertinimui gali būti nutraukiami skirtingais pagrindais: *pašalinus iš pareigų apkaltos proceso tvarka* (Konstitucijos 74, 116 straipsniai), *atleidus iš pareigų savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą* (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas); taip pat ir įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui (Konstitucijos 115 straipsnio 6 punktas). Šie įgaliojimų nutrūkimo pagrindai skiriasi ne tik turiniu, bet ir proceso tvarka bei padariniais, todėl ypač svarbu, kokiais atvejais šie skirtingi Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkų ir teisėjų įgaliojimų nutrūkimo pagrindai turėtų būti taikomi, kokie konstituciniai imperatyvai kyla atsakingoms valstybės valdžios institucijoms inicijuojant jų atleidimo ar pašalinimo iš pareigų procesą.

Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime, aiškindamas Konstitucijos 115 straipsnyje minimą Seimo prerogatyvą nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindus įstatymu (Teismų įstatymu), pabrėžė, kad visais atvejais turi būti paisoma teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, nekaltumo prezumpcijos, tinkamo teisinio proceso reikalavimų, kitų Konstitucijoje įtvirtintų imperatyvų³⁸, jų turi būti paisoma ir pašalinant iš pareigų teisėją apkaltos proceso tvarka.

38 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas.

Šiame nutarime pabrėžiama ir tai, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais.

III. Teisėjo atleidimas iš pareigų savo poelgiu pažėminus teisėjo vardą kaip konstitucinis teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindas ir jo santykis su apkalta

Apkalta yra vienintelis procesas, kurio metu gali būti nutraukiami Konstitucinio Teismo Pirmininko ir teisėjų įgaliojimai, juos pašalinant iš pareigų. Kitų apkaltos subjektų – Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkų ir teisėjų įgaliojimai gali būti nutraukiami ne tik apkaltos proceso tvarka, bet ir Konstitucijos 115 straipsnyje numatytais pagrindais – *savo poelgiu pažėminus teisėjo vardą* ar įsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui. Tai, kad Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkai ir teisėjai gali būti atleidžiami iš pareigų Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu – savo poelgiu pažėminus teisėjo vardą, Konstitucinis Teismas pasisakė dar 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, sprenddamas kitus su teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumu – teisėjo įgaliojimų pratėsimu – teisėjui sulaukus 65 metų klausimus, taip pat formuodamas Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytos specialios teisėjų institucijos doktriną. Nei minėtame, nei kituose Konstitucinio Teismo aktuose minėtų teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindų santykis nebuvo atskleistas, nors ir apkaltos konstitucinis institutas ir Konstitucijos 115 straipsnyje numatytais teisėjo atleidimo pagrindais – savo poelgiu pažėminus teisėjo vardą buvo plačiai analizuojami gausioje Konstitucinio Teismo doktrinoje. Taigi, sprenddamas 2022 m. balandžio 15 d. konstitucinės justicijos bylą, Konstitucinis Teismas susidūrė su būtinybe paaiškinti šių konstitucinių teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindų santykio klausimą, sprendžiant atitinkamų Respublikos Prezidento dekretų ir Seimo nutarimų konstitucingumą dėl Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimo iš pareigų.

Konstitucinio Teismo aktuose konstitucinė apkaltos doktrina buvo formuluojama atskleidžiant politikų – Respublikos Prezidento, Seimo narių konstitucinės atsakomybės klausimus³⁹. Konstitucinis Teismas *konstitucinį apkaltos institutą* vertina kaip vieną iš viešos demokratinės kontrolės formų⁴⁰, apkaltos proceso tikslas – išspręsti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės klausimą. Konstituciniams *teisėjo pašalinimo iš pareigų pa-*

39 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai, 2010 m. spalio 27 d., 2004 m. kovo 31 d., 2014 m. birželio 3 d., 2017 m. gruodžio 19 d. išvados.

40 *Inter alia*, 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. spalio 27 d. išvada, 2022 m. balandžio 15 d. nutarimas.

grindams priskirtini Konstitucijos 74 straipsnyje numatyti pagrindai: šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, šie pagrindai kaip, *inter alia*, formuluojama KT doktrinoje⁴¹ paprastai sutampa, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas.

Remiantis Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktu teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindas *poelgis, žeminantis teisėjo vardą*, ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose buvo aiškinamas, sprendžiant žemesnės grandies teisėjų atleidimo klausimus. Formuluotė *poelgis, žeminantis teisėjo vardą*, buvo plačiai aiškinama ir turinio, ir tokio poelgio konstatavimo aspektu. Ir nors Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime⁴², interpretuojant teisėjo vardą pažeminančio poelgio sampratą, jos turinys buvo siejamas su teisėjo profesine veikla⁴³, vėliau, *inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime, ši formuluotė buvo aiškina ir kaip apimanti veiklą, kuri nėra susijusi su teisėjo pareigomis⁴⁴, teisėjams turi būti keliami ir itin dideli *etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai, jų reputacija turi būti nepriekaištinga*⁴⁵.

Konstitucinis Teismas 2007 m. sausio 16 d. nutarime Konstitucijos 115 straipsnio 5 ir 6 punktuose nustatytus teisėjo atleidimo pagrindus vertino kaip susijusius, nes teisėjas gali būti atleistas iš pareigų, jeigu savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, nepriklausomai nuo to, ar teisėjo vardą žeminantis poelgis vėliau teismo yra įvertinamas kaip nusikalstama veika ir ar atitinkamas apkaltinamasis teismo nuosprendis įsiteisėja⁴⁶.

Ypač plačiai Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytas teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindas analizuojamas Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendime⁴⁷, Konstitucinis Teismas formuluotę „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ vertino ir kaip *neturinčią baigtinio poelgių sąrašo*. Ir nors pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, taip pat teisėjų savivaldos institucijos turi diskreciją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai priskirtini prie tokių, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, nei įstatymų, nei teismų savivaldos institucijų sprendimu negali būti nustatytas

41 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d., 2014 m. birželio 3 d. išvados.

42 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas.

43 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas tokį poelgį siejo su teismų administravimu, teisėjų veiklos vertinimu ar (ir) instancine tvarka nustatomais teisėjų konkrečiose bylose padarytais akivaizdžiai aplaidžiais procesiniais ir (ar) kitokiais teisingumo vykdymo pažeidimais, taip pat klaidomis, nesuderinamomis su aukšto profesionalumo, aukštos dalykinės kvalifikacijos reikalavimu; teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą.

44 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, pakartota 2022 m. balandžio 15 d. nutarime.

45 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas, 2013 m. liepos 3 d. sprendimas.

46 Šios nuostatos buvo pakartotos 2022 m. balandžio 15 d. nutarime.

47 Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas.

koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas; ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes; teisėjo, *savo poelgiu pažeminusio teisėjo vardą*, atleidimas iš pareigų vertinamas kaip *griežčiausia drausminės atsakomybės priemonė*. Šią priemonę taikant konstitucinei specialiai teisėjų savivaldos institucijai⁴⁸ numatytas ypatingas vaidmuo.

Taigi, konstitucinis teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindas *poelgis, pažeminantis teisėjo vardą*, vertinamas kaip *griežčiausia drausminės atsakomybės priemonė*, apimanti ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą žeminantį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu; negali būti nustatomas išsamus tokių poelgių sąrašas, kiekvieną kartą teisėjo poelgis turi būti teisėjų savivaldos institucijos visapusiškai vertinamas, ir jis gali būti taikomas nelaukiant, kol teismas priims apkaltinamąjį nuosprendį, jeigu dėl tokios veikos yra pradėtas ikiteisminis tyrimas.

Pažymėtina, kad konstitucinė doktrina, aiškinanti *teisėjo poelgi, žeminantį teisėjo vardą*, buvo plėtojama sprendžiant žemesnės grandies teisėjų drausminės atsakomybės klausimus, jiems apkalta netaikoma. Taigi, kaip minėta, Konstitucinis Teismas, priimdamas 2022 m. balandžio 15 d. nutarimą konstitucinės justicijos byloje susidūrė su poreikiu aiškinti Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindus ir jų santykį.

Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarime aiškinant Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytą teisėjo atleidimo pagrindą, atsižvelgiama ir į anksčiau formuluotą doktriną, kartu pabrėžiama, kad *poelgis, žeminantis teisėjo vardą*, kaip teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindas *gali sutapti ir su konstituciniais apkaltos pagrindais*, nes Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo teisėjų veiksmai gali būti vertinami ir kaip teisėjo vardą žeminantis poelgis, ir kaip galimas šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte ir jos 74, 116 straipsniuose yra įtvirtinti atskiri, t. y. savarankiški⁴⁹. Tačiau, nesuformulavus aiškių tokių teisėjo įgaliojimų nutrau-

48 Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad teisminės valdžios visavertiskumas ir nepriklausomumas suponuoja jos *savireguliaciją ir savivaldą*, kuri apima, *inter alia*, teismų darbo organizavimą, teisėjų profesinio korpuso veiklą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai, 2014 m. kovo 10 d. sprendimas), dalyvavimą priimančias sprendimus dėl teisėjų karjeros (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. ir 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai).

49 Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime pažymi, kad tais atvejais, kai Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo teisėjo veiksmai gali būti vertinami ir kaip teisėjo vardą žeminantis poelgis, ir kaip galimas šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte ir jos 74, 116 straipsniuose yra įtvirtinti

kimo pagrindų atskyrimo kriterijų, apkaltos proceso iniciatyva paliekama Seimo diskrecijai⁵⁰, kaip kad pažymi Konstitucinis Teismas, gavęs atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą, Seimas turi įgaliojimus inicijuoti apkaltos procesą pagal Konstitucijos 74, 116 straipsnius dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, priesaikos sulaužymo, kad pašalintų tokį teisėją iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Taigi, neformuluojant konkrečių iš Konstitucijos kylančių imperatyvų apkaltos iniciatyva paliekama laisvai Seimo nuožiūrai.

Apkaltos – ypatingos parlamentinės procedūros – institutas, konstitucinės sankcijos – pašalinimo iš pareigų taikymas, *inter alia*, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui ir teisėjams, Apeliacinio teismo pirmininkui ir teisėjams, yra viena iš valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos savisaugos priemonių, toks jos gyvimosi nuo minėtų aukščiausių valstybės valdžios pareigūnų, nepaisančių Konstitucijos ir teisės, būdas; konstitucinė apkaltos proceso paskirtis nėra apsaugoti, *inter alia*, Aukščiausiojo Teismo ir Apeliacinio teismo teisėjus, kurie savo veiksmais diskredituoja teisminę valdžią ir dėl to praranda piliečių pasitikėjimą, nuo atsakomybės jiems taikymo⁵¹. Nors apkaltos institutas kitų valstybių konstitucijose paprastai yra dažniausiai numatomas kaip politikų ir visų pirma respublikos prezidento konstitucinės atsakomybės priemonė, kai kuriose konstitucijose, pavyz-

tinti atskiri, t. y. savarankiški, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo pirmininkų ir teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai, šių teisėjų įgaliojimai gali būti nutraukiami arba Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu dėl to, kad teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, arba Konstitucijos 116 straipsnyje nurodytu pagrindu dėl to, kad teisėjas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką.

50 2022 m. balandžio 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas aiškino, kad Respublikos Prezidentas Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte nustatytu pagrindu turi įgaliojimus kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo atleidimo (dėl teikimo Seimui atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėją, kreipimosi į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo atleidimo iš pareigų, savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą) ir, gavęs tokį patarimą, priimti atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą, o Seimas turi įgaliojimus inicijuoti apkaltos procesą pagal Konstitucijos 74, 116 straipsnius dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo, priesaikos sulaužymo, kad pašalintų tokį teisėją iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

51 2022 m. balandžio 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad konstitucinis apkaltos instituto ir jo taikymo, *inter alia*, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo pirmininkams ir teisėjams tikslas yra apsaugoti Tautą nuo Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų aukštesnės grandies teismų teisėjų veikimo ne Tautos ir Lietuvos valstybės, bet savo asmeniniais ar grupiniais interesais, nuo jų naudojimosi savo statusu savo arba kitų asmenų naudai gauti, nepaisant Konstitucijos ir teisės, kai jiems nebeleidžiama eiti pareigų, nes jie savo veiksmais ne tik pažemino teisėjo vardą, bet ir šiurkščiai pažeidė Konstituciją (atsižvelgiant į tai, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, – ir sulaužė priesaiką); taigi konstitucinė apkaltos proceso paskirtis nėra apsaugoti, *inter alia*, Aukščiausiojo Teismo ir Apeliacinio teismo teisėjus, kurie savo veiksmais diskredituoja teisminę valdžią ir dėl to praranda piliečių pasitikėjimą, nuo atsakomybės jiems taikymo.

džiui, JAV 1787 m. konstitucijoje, tai ir teisėjams taikomas konstitucinės atsakomybės institutas⁵².

Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimas iš pareigų Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu ir apkaltos proceso tvarka (Konstitucijos 74, 116 straipsniai) yra politinių institucijų inicijuojami teisiniai procesai, kurie skiriasi ne tik teisėjo atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindais ir tvarka, bet ir padariniais.

Atleidžiant Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjus (ar Seimui pritariant dėl tokio atleidimo) iš pareigų Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu, šiame procese dalyvauja Respublikos Prezidentas, Teisėjų taryba, Seimas. Seimas pagal atitinkamas Seimo statuto nuostatas⁵³ slaptu balsavimu priima nutarimą, kuriam priimti pakanka daugumos posėdyje dalyvaujančių Seimo narių. Atleidus teisėją šiuo pagrindu kokių nors papildomų konstitucinių apribojimų nekyla, be abejo, nepriekaištingos reputacijos reikalavimo toks asmuo kurį laiką neatitiktų.

Apkaltos procese dalyvaujant Seimui, Konstituciniam Teismui, Seimas, sulaukęs Konstitucinio Teismo išvados, slaptai balsuoja ir tik 3/5 balsų dauguma gali *pašalinti teisėją iš pareigų*. Apkalta, kaip teisėjo pašalinimo iš pagrindų procesas, apima ne tik sudėtingesnes procedūras, bet ir sunkesnius padarinius. Konstitucinis Teismas dar 2004 m. gegužės 25 d. nutarime išaiškino, kad dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ir priesaikos sulaužymo apkaltos proceso tvarka pritaikytos konstitucinės sankcijos (konstitucinės atsakomybės) turinį sudaro ir asmens, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką, pašalinimas iš pareigų, ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui ateityje eiti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką. Teisių ribojimai pakito, pakeitus Konstitucijos 74 straipsnio nuostatas⁵⁴, asmuo, kurį Seimas už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka pašalino iš einamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą, gali eiti Konstitucijoje nurodytas pareigas, kurių ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra

52 Plačiau žr.: Aziz Z. Huq, Tom Ginsburg & David E. Landau, „The Uses and Abuses of Presidential Impeachment“, (2019). Working Paper University of Chicago Public Law Working Paper Series. <https://www.law.uchicago.edu/node/84546>

53 Lietuvos Respublikos Seimo Statutas. 1994 m. vasario 17 d. Nr. I-399 (*Nauja Statuto redakcija nuo 1999-02-01: Nr. VIII-1000, 1998 12 22, Žin., 1999, Nr. 5-97 (1999 01 13)*). Straipsniai 113; 115; 2039(1).
Pažymėtina, kad Seimo statuto atitinkamų straipsnių 203 (1) nuostatose nėra reglamentuojamas Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimo pagrindas – savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą. Manytina, ateityje atitinkamos Statuto straipsnių nuostatos turėtų būti papildomos ir Konstitucijos 115 straipsnio 5 ir 6 punkte numatyti teisėjų atleidimo pagrindai taip pat turėtų būti nurodomi.

54 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 74 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2022 m. balandžio 21 d. Nr. XIV-1029.

susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu, kai nuo Seimo sprendimo, kuriuo jis buvo pašalintas iš einamų pareigų ar panaikintas jo Seimo nario mandatas, yra praėję ne mažiau kaip dešimt metų“. Net ir pakeitus Konstituciją, pasekmės asmeniui, apkaltos proceso metu pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, yra daug sunkesnės, nei kad atleidžiant asmenį iš pareigų Konstitucijos 115 straipsnio (5 p.) nuostatų pagrindais. Taigi apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalintas teisėjas patirs kur kas daugiau ribojimų.

Pažymėtina, kad, atleidžiant teisėją ir Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu, ir apkaltos proceso tvarka pašalinant teisėją iš pareigų – galutinį sprendimą (atitinkamą individualų teisės aktą) slaptu balsavimu, kad ir skirtinga reikalingų balsų dauguma, priima Seimas, ir jo sprendimas abiem atvejais gali būti ne tik pritariantis teisėjo atleidimui iš pareigų, bet ir skirtingas, nepritariantis. Šiame kontekste prisimintinas ir Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas⁵⁵, kuriame Konstitucinis Teismas turėjo aiškinti iš Konstitucijos kylančią Seimo narių pareigą priimti su Konstitucija suderinamus sprendimus, kai Seimas nepriėmė sprendimo atleisti Aukščiausiojo Teismo pirmininką, pasibaigus jo, kaip pirmininko, įgaliojimams.

Vertinant Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarimą, akivaizdu, kad 2006 m. doktrinos nuostata, pagal kurią Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkams ir teisėjams gali būti taikomas pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą numatytas atleidimo iš pareigų pagrindas, nepakito. Tačiau 2022 m. balandžio 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas formuluoja prieštarigus argumentus⁵⁶. Kaip antai,

55 Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendime pabrėžiama, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją Seimui įgyvendinant konstitucinius įgaliojimus, susijusius su Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) atleidimu pasibaigus įstatymu nustatytam jo įgaliojimų laikui (kadencijai), ir tuo klausimu Seimo posėdyje priimant atitinkamą individualų teisės taikymo aktą Seimo nariams kyla priedermė veikti taip, kad Seimas galėtų įgyvendinti iš Konstitucijos kylantį reikalavimą atleisti Aukščiausiojo Teismo pirmininką (ar šio teismo skyriaus pirmininką) pasibaigus įstatymo nustatytam jo įgaliojimų laikui; priešingu atveju būtų nukrypta nuo iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalies, 115 straipsnio 2 punkto kylančių imperatyvų, konstitucinio teisinės valstybės principo, o Seimo nario mandatas būtų naudojamas nepaisant iš Konstitucijos ir Seimo nario priesaikos kylančių reikalavimų.

56 Šiame nutarime Konstitucinis Teismas plačiai interpretavo ir teisėjų *vienodo teisėjo statuso principą*, kuris ankstesnėje Konstitucinio Teismo doktrinoje pagrįstai buvo aiškinamas interpretuojant Konstitucijos 109 straipsnio nuostatas, tapatinamas su vykdančio teisingumą teisėjo nepriklausomumo, savarankiškumo garantijomis, sprendžiant bylas, bet ne su teisėjo atsakomybės klausimais (*inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimai, 2014 m. kovo 10 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime teisėjo vienodo statuso sampratą taikė plačiau, interpretuodamas šį statusą ir kaip apimančią pareigą vienodai vertinti teisėjo poelgį, kuriuo buvo pažemintas teisėjo vardas, kaip vienodą teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindą. Abejotina, ar šiuo atveju vertėjo lyginti skirtingų teismų teisėjų atleidimo iš pareigų procesą – apkaltą ir teisėjo atleidimą iš pareigų pagal Konstitucijos 115 (5 p.) straipsnio nuostatas, nes ne tik dėl apkaltos proceso, bet ir Seimui slaptai balsuojant dėl nutarimo atleisti (ar pritari dėl atleidimo) teisėją iš pareigų – situacija gali būti skirtinga. Nepritarume ir vertinimui,

jeigu teisėjo poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, gali nesutapti su apkaltos pagrindais, nes, manytina, apkaltos procese nebus Konstitucinio Teismo įvertintas kaip šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ar priesaikos sulaužymas, teisėjas nebus pašalintas iš pareigų, ir tai neatitiks teisėjų vienodo statuso principo, nes žemesnių (ir specializuotų) teismų teisėjai galėtų būti pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą tokiu pat pagrindu atleidžiami iš pareigų, abejotume, kad atsakomybę taikant šis principas apskritai gali būti formuluojamas.

Esminis tokio, manytina, perteklinio hipotetinės situacijos aiškinimo trūkumas taip pat yra tai, kad Konstitucinis Teismas nieko nepaaiškina, o kaip bus sprendžiama konstitucinė atsakomybė Konstitucinio Teismo teisėjo ar pirmininko, savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą, jie gali būti pašalinti iš pareigų tik apkaltos proceso tvarka. Aukščiausiųjų teismų teisėjų skiriasi ne tik įgaliojimai, bet ir jų atsakomybė, jiems gali būti taikomi ne tik aukštesni reikalavimai, siekiant karjeros, bet ir skirtis griežčiausios drausminės atsakomybės taikymas.

Vertinant Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarime išsakytus motyvus, galėtume manyti, kad apkaltos procesas, taikytinas teisėjams, gali tapti išskirtiniu Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjų pašalinimo iš pareigų pagrindu, kadangi, manytina, kad ateityje Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkai ir teisėjai – apkaltos subjektai Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. formuojamos doktrinos pagrindu bus atleidžiami iš pareigų kaip *savo poelgiu pažeminę teisėjo vardą* Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu. Šis pagrindas, konkuruojantis su apkaltos pagrindais, neretai ir juos apimantis, turbūt taps pagrindiniu, nesivarginant pradėti sudėtingą apkaltos procesą, pasitikint specialios teisėjų institucijos – Teisėjų tarybos patarimu. Konstitucinis Teismas, nepasakęs, kad apkalta šiuo atveju nebūtina⁵⁷, paliko tai politikų diskrecijai, nesuformavo aiškių kriterijų, kokiais atvejais apkalta kaip teisėjo įgaliojimų nutraukimo pagrindas yra būtinas ir iš Konstitucijos kylantis teisėjo įgaliojimų nutraukimo imperatyvas. Tikėtina, kad ateityje Konstitucinio Teismo formuojama doktrina bus tikslinama, nepaliekant erdvės tokioms abejonėms.

kad teisėjo poelgis, kuriuo, politinės institucijos – Seimo, manymu, buvo pažemintas teisėjo vardas, tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas apkaltos procese priimdamas atitinkamą išvadą jo kaip sudarančio apkaltos pagrindą nevertintų, ir apkaltos procesas būtų nutrauktas, reikštų skirtingą teisėjo teisinio statuso vertinimą. Galbūt tokiu būdu būtų formuojami precedentai, į kuriuos būtų atsižvelgta ir inicijuojant teisėjų atleidimą pagal Konstitucijos 115 str. 5 p. O ir atsižvelgiant į jau anksčiau Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 9 d. suformuotą doktriną, Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjai gali būti atleidžiami iš pareigų pagal Konstitucijos 115 str. 5 p.

57 Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime aiškina, kad Respublikos Prezidento teikimas Seimui atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėją arba pritarti Apeliacinio teismo teisėjo atleidimui iš pareigų, savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą, pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą neužkerta kelio Seimui inicijuoti apkaltos procesą pagal Konstitucijos 74, 116 straipsnius ir pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštą Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas.

Apkalta gali būti matoma ir kaip *alternatyvi* teisėjų atleidimo procedūra⁵⁸, tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas neinicijuoja Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų pirmininkų ir teisėjų atleidimo Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkto pagrindu dėl įvairių priežasčių, taip pat ir tuo atveju, kai nesulaukia Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytos specialios teisėjų institucijos – Teisėjų tarybos, patarimo atleisti teisėją iš pareigų. Seimas gali savarankiškai inicijuoti apkaltos procesą, ir šiuo atveju ne Teisėjų tarybos, o Konstitucinio Teismo išvada vaidins lemiantį vaidmenį.

Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarime plėtojant Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytą teisėjo atleidimo pagrindą doktriną, buvo toliau vystomas ir *konstitucinės specialios teisėjų institucijos* – Teisėjų tarybos, kaip garantuojančios teismų nepriklausomumą, vaidmuo, sprendžiant teisėjų atleidimo iš pareigų klausimus, vertinant teisėjo *poelgius, žeminančius teisėjo vardą*. Jos vaidmuo tampa dar reikšmingesnis, sprendžiant teisėjų atleidimo iš pareigų klausimus. Kadangi nei Respublikos Prezidentas, kreipęsis į Teisėjų tarybą patarimo, nei Seimas, sprenddamas teisėjo atleidimo iš pareigų klausimus, negali iš naujo vertinti, ar tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, ir spręsti, ar juo buvo pažemintas teisėjo vardas⁵⁹, Teisėjų institucija įgyja daug platesnį teisėjų įgaliojimų neliečiamumo garantijos apsaugos vaidmenį, kuris ją artina ir prie kvaziteisminės institucijos vaidmens.

Teisė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo Konstitucinio Teismo doktrinoje, kaip minėta, vertinama kaip absoliuti, ji yra ir esminė teisėjo įgaliojimų neliečiamumo garantija. Ir nors šis teisės aspektas nėra akcentuojamas Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. sprendime, vis dėlto nuoroda į teisėjo teisių teisminę gynybą yra minima, vertinant teisėjo galimybes skusti Teisėjų tarybos aktų teisėtumą⁶⁰.

Teisėjų įgaliojimų nutraukimas yra politinių institucijų inicijuojamas ir tam tikra apimtimi vykdomas procesas, todėl itin svarbu, kad ir Teisėjų taryba, paisyda-

58 Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime pažymėjo ir tai, kad jeigu Respublikos Prezidentas neinicijuotų teisėjo, savo poelgiu pažeminusio teisėjo vardą, atleidimo procedūros, tai galėtų padaryti Seimo nariai, inicijuodami teisėjo pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka, ir atvirkščiai.

59 Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime pabrėžė, kad jeigu „Respublikos Prezidentas ar Seimas galėtų iš naujo vertinti, ar tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, ir spręsti, ar juo buvo pažemintas teisėjo vardas, jie perimtų ar pasisavintų specialios teisėjų institucijos konstitucinius įgaliojimus. Kartu tai reikštų, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta *speciali teisėjų institucija*, kuri sudaroma vien profesiniu pagrindu, nėra atsvara Respublikos Prezidentui ir Seimui – politinio pobūdžio valstybės valdžios institucijoms – formuojant teisėjų korpusą; toks aiškinimas būtų nesuderinamas ir su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta valstybės valdžių pusiausvyra, konstituciniais valdžių padalijimo, atsakingo valdymo principais“.

60 Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime daro nuorodą į Teismų įstatymo nuostatas, kad pagal Teismų įstatymo 90 straipsnio 9 dalį (2013 m. spalio 8 d. redakcija) teisėjas, nesutikdamas su atleidimu iš pareigų, turi teisę per vieną mėnesį nuo atleidimo dienos kreiptis į Vilniaus apygardos teismą; Teisėjų tarybos aktų turinio teisėtumo ir pagrįstumo vertinimas yra bylą dėl teisėjo atleidimo nagrinėjančio teismo kompetencijos dalykas.

ma tinkamo teisinio proceso reikalavimų pritarinama ar nepritardama Respublikos Prezidento nuomonei, inicijuojant teisėjų atleidimą iš pareigų, ir Konstitucinis Teismas, teikdamas atitinkamą išvadą tais atvejais, kai teisėjas Seimo iniciatyva bus šalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, išliktų nepriklausomi – nes šios institucijos tampa esmine teisėjo įgaliojimų neliečiamumo garantija, apsaugančia teisėjus nuo politiniais, populistiniais motyvais grindžiamų teisėjo įgaliojimų nutraukimo.

Išvados

1. Konstitucinio Teismo doktrinoje teismo nepriklausomumas ir nešališkumas yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga. Teisminės valdžios nepriklausomumas suprantamas kaip apimantis ir teismo, kaip teisminės institucijos, ir teisėjo nepriklausomumą. Viena iš svarbiausių teisėjo nepriklausomumo garantijų – jo įgaliojimų trukmės neliečiamumas, lemia ne tik teisėjo karjeros tęstinumą, bet ir tai, kad teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais, kurie skiriasi atsižvelgiant ne tik į skirtingas teismų sistemas, bet ir į tos pačios, t. y. bendrosios kompetencijos teismų sistemos, ypatumus, tokių pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas teisės aktais.

2. Konstitucinės teisėjo *įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantijos* yra ypač aktualios, kai teisėjo įgaliojimai nutrūksta *pašalinant teisėją iš pareigų apkaltos proceso tvarka* (Konstitucijos 74, 108, 116 straipsniai) ar atleidžiant teisėją *iš pareigų savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą* (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas), taip pat ir įsiteisėjus apkaltinamajam teismo nuosprendžiui (Konstitucijos 115 straipsnio 6 punktas). Teisėjo teisė kreiptis į teismą, ginčijant jo atleidimo iš pareigų teisėtumą, yra viena iš esminių teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo nepriklausomumo garantijų.

3. Konstitucinis teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindas *poelgis, žeminantis teisėjo vardą*, Konstitucinio Teismo doktrinoje vertinamas kaip *griežčiausia drausminės atsakomybės priemonė*. Šis atleidimo iš pareigų pagrindas yra suprantamas, be kita ko, kaip apimantis teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdymas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, taip pat ir teisėjo vardą žeminantį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu; tik teisėjų savivaldos institucija (Teisėjų taryba), visapusiškai įvertinusi teisėjo poelgį, turi įgaliojimus vertinti ir konstatuoti, kad toks teisėjo poelgis yra žeminantis teisėjo vardą ir gali būti pagrindu atleisti teisėją iš pareigų. Šis teisėjo atleidimo pagrindas gali būti taikomas nelaukiant, kol teismas priims apkaltinamąjį nuosprendį, jeigu dėl tokios veikos yra pradėtas ikiteisminis tyrimas. Jis gali sutapti ir su konstituciniais apkaltos pagrindais.

4. Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimas iš pareigų, savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas) ar paša-

linimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka (Konstitucijos 74, 116 straipsniai) yra politinių institucijų inicijuojami teisiniai procesai, kurie skiriasi ne tik teisėjo atleidimo (pašalinimo) iš *pareigų pagrindais ir tvarka, bet ir padariniais*. Konstitucinis Teismas 2022 m. balandžio 15 d. nutarime, aiškindamas skirtingų Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų įgaliojimų nutrukimo pagrindų santykį, nesuformulavo aiškių iš Konstitucijos kylančių tokių teisėjo įgaliojimų nutraukimo pagrindų atskyrimo kriterijų, apkaltos proceso iniciatyvą paliekant Seimo diskrecijai.

Šaltiniai

Norminiai teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Europos Sąjungos sutartis <interaktyvus>. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lt:PDF>

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija <interaktyvus>. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>

Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994); Nauja įstatymo redakcija nuo 2002-05-01: Nr. IX-732, 2002-01-24, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 17-649 (2002-02-20); (Suvestinė redakcija nuo 2022-06-30 iki 2022-12-31).

Lietuvos Respublikos Seimo Statutas (1994). Nauja Statuto redakcija nuo 1999-02-01: Nr. VIII-1000, 1998-12-22, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 5-97 (1999-01-13); (Suvestinė redakcija nuo 2022-06-30 iki 2022-12-31).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas, bylos Nr. 27/94/.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas, bylos Nr. 3/95.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas, bylos Nr. 16/98.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas, bylos Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada, bylos Nr. 14/04.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, bylos Nr. 24/04.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, bylos Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas, bylos Nr. 10/05.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, bylos Nr. 33/03.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, bylos Nr. 13/04-21/04-43/04.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas, bylos Nr. 10/04-12/04-18/04 A.

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas, bylos Nr. 10/04-12/04-18/04.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas, bylos Nr. 38/04-39/04.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas, bylos Nr. 16/05.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas, bylos Nr. 13/06.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas, bylos Nr. 13/04-21/04-43/04.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas, bylos Nr. 13/04-21/04-43/04, 38/04-39/04.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas, bylos Nr. 06/2008-18/2008-24/2010.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada, bylos Nr. 32/2010-33/2010.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas, bylos Nr. 27/2009-29/2009-30/2009-31/2010-53/2010-55/2010.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas, bylos Nr. 8/2012.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas, bylos Nr. 125/2010-26/2011-21/2012-6/2013-8/2013-10/2013.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas, bylos Nr. 7/04-8/04.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas, Nr. KT9-S6/2014, bylos Nr. 16/98.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada, Nr. KT20-I1/2014, bylos Nr. 3/2014.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas, Nr. KT1-S1/2015, bylos Nr. 06/2008-18/2008-24/2010
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. nutarimas, bylos Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01, 04/04.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada, Nr. KT20-I1/2017, bylos Nr. 7/2017.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas, Nr. KT153-N13/2020, bylos Nr. 8/2020-9/2020-12/2020.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. balandžio 15 d. nutarimas, Nr. KT45-N3/2022, bylos Nr. 1/2021-6/2021-20/2021.

Specialioji literatūra

- Birmontienė, T. (2013). Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 3 (31), 240–263.

- Sinkevičius, V. (2010). Teisėjo atleidimas iš pareigų: konstitucinės doktrinos teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2 (120), 93–119.
- Aziz Z. Huq, Tom Ginsburg & David E. Landau, „The Uses and Abuses of Presidential Impeachment“ (2019). *Working Paper University of Chicago Public Law Working Paper Series*, <interaktyvus>. Prieiga per internetą: <https://www.law.uchicago.edu/node/84546>

Kiti šaltiniai

- Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studijos: *Report on the Independence of the Judicial System Part I: Independence of Judges (12–13 March 2010) (CDL-AD(2010)004)*; *Report On the Rule of Law (25–26 March 2011) (SDL-AD(2011)003)*; *Draft Report on the Freedom of Expression of Judges (CDL (2015)025)*; Venecijos komisijos nuomonės: *On Amendment to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal Poland (CDL-AD(2016)001)*; *On the Act on the Constitutional Tribunal (14–15 October 2016) (CDL-AD(2016)025)*
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (Didžioji kolegija) 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Commission v Poland*.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-216/18 *Minister for Justice and Equality (PPU.EU:C:2018:586)*.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-64/16 *Associação Sindical dos Juizes Portugueses (EU: C:2018:117)*.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją*.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje C-192/18 *Commission v Poland*.
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiklos efektyvumo ir atsakomybių“ CM/Rec(2010)12.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *Bryan v. United Kingdom*.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Wille v. Lichtenstein*.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. kovo 3 d. sprendimas byloje *Brudnicka ir kiti prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 54723/00.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Oleksandr Volkov prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 21722/11.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Baka v. Hungary*.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2020 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Guðmundur Andri Ástráðsson prieš Islandiją*, peticijos Nr. 26374/18.
- Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijos *Basic Principles on the Independence of the Judiciary (40/32 ir 40/4146)*.
- Venice Commission Compilation of Venice Commission Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice of 1 July 2015 (CD-PI(2015)002)*.